

та вміннями й може бути виконано за умови, якщо вчитель любить і розуміє дітей, знає не лише методику проведення уроку, принципи його побудови, а й добре знає клас, де є школярі з різними нахилами, інтересами. Діяльність учителя на уроці музики не можлива без достатньої вокальної та диригентсько-хорової підготовки. Успіх у роботі може забезпечити тільки добра фахова підготовка вчителя музики, глибоке знання теоретичного, хорового матеріалу, володіння методикою його викладання.

Список використаних джерел

1. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику /Д. Б. Кабалевський. – К. : Музична Україна, 1982. – 320 с.
2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-методичний посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 204 с.
3. Теплов Б. Избранные труды : В 2 т. / Б. Теплов.– М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.

В. В. Мишедченко

МУЗЫКА В ШКОЛЕ КАК УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТ И УРОК ИСКУССТВА

В статье рассматривается роль, место и значение урока музыки в музыкальном развитии учащихся, воспитании музыкальной культуры как необходимой части их духовности.

Ключевые слова: музыка, урок музыки, музыкальное образование и воспитание школьников, вокально-хоровая работа, слушание музыки, музыкальная грамота.

V. Mishedchenko

MUSIC AS AN ACADEMIC SUBJECT AND ART LESSON AT SCHOOL

The article deals with the role, place and importance of music lessons in pupils' musical development, in education of music culture as a necessary part of their spirituality.

Key words: music, music lesson, pupils' musical education, vocal and choral work, listening to music, musical literacy.

УДК 373:374 – 043.5:37.015.31:7 – 053.6

Л. В. Сєрих

БАГАТОВЕКТОРНА МОДЕЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

У статті розкриті теоретико-методологічні засади розроблення багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. Визначені технології, групи методів, форм, які забезпечують ефективне естетичне виховання підлітків завдяки означеній взаємодії.

Ключові слова: багатовекторна модель, естетичне виховання, підлітки, загальноосвітні, позашкільні навчальні заклади, взаємодія.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Усяка діюча система передбачає запрограмований результат, тому запропонована система естетичного виховання має внести в багатовекторну модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків естетичний компонент, що дозволяє формувати гуманістичну і естетичну спрямованість мотивів поведінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Теоретичною основою побудови багатовекторної моделі є ідеї, положення й висновки за такими напрямками: *теорія моделювання* (В. Міхеєв, А. Уйюмов, В. Штофф та ін.); *проекткування освітніх систем і педагогічне проектування* (Н. Алексєєва, В. Лазарєв, М. Поташник та ін.); *загальна теорія*

систем (Р. Акофф, В. Лекторський, У. Ешбі та ін.); *синергетика* (І. Добронравова, С. Курдюмов, І. Пригожий, Г. Хакен та ін.); *теорія інформації* (А. Братко, І. Мелік-Гайказянта ін.); *закономірності становлення і розвитку особистості* (Б. Ананьєв, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.); *діяльність суб'єкта* (П. Анохін, О. Леонт'єв, Н. Талізїна та ін.); *теорія парадигм* (В. Аршинов, Г. Балл, Дж. Баркер, Г. Корнетов, С. Кульневич, Т. Кун та ін.); *діалектика педагогічних досліджень* (В. Загв'язинський, В. Краєвський та ін.); *особистісний і діяльнісний підходи в їх органічній єдності* (І. Бех, Л. Виготський, В. Мадзігон, Н. Ничкало, М. Сметанський та ін.); *теорія професійної компетентності* (О. Овчарук, О. Пометун та ін.); *акмеологічна теорія* (О. Деркач, Н. Кузьміна, І. Якиманська та ін.); *управлінська діяльність в освіті* (В. Афанасьєв, В. Бондар, О. Мороз, В. Пікельна, С. Сисоєва, О. Цокур та ін.).

Багатовекторна модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків базується на аналізі психологічної, педагогічної, філософської, соціологічної, культурологічної літератури, що дозволяє виділити й охарактеризувати основні методологічні положення компетентнісного підходу до розроблення системи естетичного виховання в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Модель (від англ. model, лат. modulus – міра, аналог, зразок) – це певний умовний образ об'єкта дослідження, що відображає характеристики його елементів, взаємозв'язків, структурних і функціональних властивостей. Основне призначення моделі – це пізнання, однак до конкретизованих підструктур у межах нашого дослідження можна віднести [1] наукове осмислення дійсності. Модель дає можливість упорядкувати й формалізувати базові уявлення щодо процесу естетичного виховання підлітків у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах; виявити суттєві взаємозв'язки та залежності, послідовність дій (алгоритм) і необхідні засоби в процесі естетичного виховання; засіб спілкування. Модель дає змогу точніше сформулювати основні поняття і стисло описати систему, дозволяє пояснити причиново-наслідкові зв'язки; сприяє підвищенню ефективності естетичного виховання та самореалізації творчих якостей підлітків; є інструментом прогнозування, засобом постановки та проведення експерименту. При моделюванні взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів використовується принцип аналогії, ґрунтуючись на якому в процесі наукового дослідження висувають гіпотезу, тобто передбачення, інтуїтивні припущення, перевірку правильності яких здійснюють шляхом експерименту.

У процесі конструювання моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків урахували методологічне підґрунтя дослідження – основні положення системного, культурологічного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, аксіологічного та полісуб'єктного підходів.

Мета статті. Розробити структуру багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні та показати специфіку її впровадження у цих закладах.

Виклад основного матеріалу. Мета та принципи функціонування багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків ґрунтуються на використанні категорії «естетичне ставлення». Підлітка у цьому випадку трактують як об'єкт і суб'єкт естетичних впливів.

Концептуальні підходи багатовекторної моделі структуруються за чотирма рівнями (об'єктивними впливами) мегасередовища, макросередовища, мікросередовища, мезосередовища. Положення про єдність освітнього простору і естетичного середовища детермінує той факт, що характер естетичного середовища, його властивості значною мірою впливають і визначають характер функціонування навчально-виховного процесу, зокрема процесу естетичного виховання. Система естетичного виховання базується на загальнолюдських, загальнофілософських, загальнонаціональних цінностях. Перебуваючи в динамічній рівновазі й ґрунтуючись на перманентній взаємодії своїх компонентів, вона є самовідтворювальною. У системі враховані соціальні, індивідуальні, психологічні та соціокультурні особливості підлітків загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.

Розроблення та реалізація багатовекторної моделі висуває серйозні вимоги до суб'єктів її функціонування (до вчителів, керівників гуртків, соціальних педагогів, педагогів-

організаторів, психологів, заступників директорів з навчально-виховної роботи, методистів, батьків і учнів). Психолого-педагогічні вимоги до педагогів становлять три групи: перша група вимог стосується соціального статусу педагога як представника суспільства, що належить до визначеного естетичного середовища (гуманістичні інтереси і потреби, демократичні переконання й ідеали, етичні й естетичні педагогічні цінності, моральні та естетичні норми поведіння). Друга група містить вимоги до професійної підготовки педагога для ефективної роботи в системі естетичного виховання (глибокі і різноманітні естетичні знання, вміння передати естетичні знання й враження, пробудити естетичні почуття, володіння технологіями естетичного впливу на особистість). Третя група містить вимоги до якостей педагогічного мислення педагога, що поєднує гармонійність образного і поняттєвого, розвиток творчої уяви, нестандартності, оригінальності, глобальності, аналітичності.

Естетичне виховання особистості – широке поняття, яке охоплює дії людей у різних сферах суспільного життя. Естетичне виховання розглядаємо як *систему векторів*, часто скерованих протилежно. Отже, можна говорити про те, що система естетичного виховання містить як усвідомлені педагогічні дії, так і імпульсивні, спровоковані ситуацією, впливом більшості, натовпу тощо.

Інша площина векторів – *«створювальна»* естетична вихованість через діяльність, прикладом якої є колективна творча праця, підготовка до виставки учнівської творчості, концерту, вистави, коли класні керівники, учителі, керівники гуртків, вихованці інших класів та груп, батьки, психологи, соціальні педагоги збираються разом, щоб допомогти підліткам виконати колективну творчу справу спільними зусиллями, та *«знищувальна»* (акти непокори, що супроводжуються символічним або реальним знищенням творів мистецтва, архітектурних споруд, предметів краси або одягу). Можна також виокремити вектор *«діяння – відмова від діяльності»*, адже естетично-вихованим буде як той підліток, що, наприклад, бере участь у концерті, пленері, виставі, флеш-мобі, майстер-класі, так і той, що свідомо відмовляється від здійснення діяльності, демонструючи цим власну позицію.

Художньо-естетична діяльність може також бути конформістською або самостійною: конформістська діяльність скеровується бажанням бути «як всі», самостійна спричинена внутрішніми мотивами підлітків і переважно не залежить від думок і впливу інших.

Цікавий ракурс для розгляду естетичної діяльності створюють вектори *«для інших»* – *«для себе»*. Людина може здійснювати певні дії на користь інших, виходячи з альтруїстичних міркувань, маючи потребу допомагати іншим, а може робити щось для інших *«побіжно»*, задовольняючи якусь свою потребу. Прикладом останнього варіанту естетичної активності є ситуація, коли підлітки, учні, очікуючи конкурсу «На крашу класну кімнату», ремонтують або ретельно прибирають її, прикрашають підвіконня квітами, прасують штори, миють парти, створюючи естетичний затишок. Цим підлітки побіжно, не маючи цього на меті, створюють комфорт, діють на користь навчального закладу.

Художньо-естетична діяльність підлітків може скеровуватися як зовнішніми стимулами, так і внутрішніми мотивами. Стимули, як відомо, перебувають у континуумі *«заохочення»* – *«покарання»*, а отже, учні можуть демонструвати естетичну діяльність зі страху покарання або бажаючи отримати заохочення, позитивні «підкріплення». Така естетична діяльність триватиме доти, доки діє стимул. Естетична діяльність, що є результатом дії внутрішньої мотивації особистості тривка, потужна, має значну вагу для особистості, глибоко нею переживається, оскільки стосується її потреб, інтересів, цінностей, переконань, ідеалів. Напевно, можна виокремити ще не одну пару таких протилежно спрямованих векторів естетичної діяльності, але для нашого дослідження цілком достатньо цих, які відкривають таємницю природи творчої діяльності людини, дають змогу зрозуміти механізми її породження і функціонування.

Одним з основних моментів ефективного функціонування багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків є здійснення суб'єктно-суб'єктних відносин як засобу формування творчої особистості учнів, спрямованої на акмеуспіх.

Особистісно зорієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями: ставленням до учня (вихованця) як суб'єкта власного розвитку; орієнтацією на

розвиток і саморозвиток його особистості; створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості; установленням суб'єкт-суб'єктних відношень.

Підліток постає не тільки як об'єкт педагогічного впливу, але і як активний суб'єкт виховного процесу і має бути готовим до активної участі у спільній естетико-виховній діяльності; здатним до розширення свого естетичного кругозору; уміти використовувати отримані естетичні знання і сформовані якості у життєдіяльності, щоденній естетичній «зарядці», що дає змогу вправлятися у красі; постійно перевіряти та корегувати результати впливу естетичного виховання; брати активну участь у різних видах художньо-естетичної діяльності; прагнути до свободи творчості й акмеуспіху.

Взаємодія відбувається як у загальноосвітньому, позашкільному навчальному закладі, так і між закладами. Сьогодні дедалі частіше застосовується «навчальне співробітництво» як найбільш змістовне, діяльнісно-орієнтоване, яке визначає *багатобічну взаємодію всередині навчальної групи* й взаємодію вчителя з групою. Взаємодія як спільна діяльність й організаційна система активності суб'єктів взаємодії характеризується просторовою й тимчасовою співприсутністю, єдністю мети, організацією й управлінням діяльністю, наявністю позитивних міжособистісних взаємин [2, с. 58]. Співробітництво в навчальному процесі становлять розвинену мережу за такими лініями: учитель–учень (керівник гуртка–вихованець), учень–учень (вихованець–вихованець) у парах (діадах), трійках (тріадах), загальногрупову взаємодію учнів-вихованців у колективі. Така взаємодія стає продуктивнішою, оскільки здійснюється із залученням кожного підлітка до розв'язання завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового предметного змісту; організовано як активне співробітництво з керівником гуртка (учителем) та вихованцями; у процесі навчання відбувається становлення механізмів саморегуляції поведінки й діяльності учнів; усвідомлюється створення цілей.

Тут мають місце групові переживання, які стимулюють особистісну зацікавленість підлітків у процесі навчання й виховання, заняття стають приємними, радісними, сприяють розкриттю інтелекту учнів; у них пробуджується, укріплюється й розвивається бажання змінювати естетичне середовище, сферу існування.

Організуюючи роботу в групах, необхідно продумати ролі для учнів, вихованців: ведучого, редактора, оформлювача, доповідача та ін. Р. Джонсон і Д. Джонсон виділяють специфіку роботи в малих групах: відповідальність кожного члена групи за власні успіхи й успіхи однолітків; спільна навчально-пізнавальна, творча діяльність учнів; загальне оцінювання роботи в групі, яка складається з оцінювання форми спілкування учнів разом із результатами роботи [3, с. 37–38].

Естетичне виховання учнів відбувається за навчально-виховною програмою навчального закладу. Залучення учнів до творчої діяльності відбувається як на уроках, так і в позаурочний час: ремонт та облаштування кабінетів, майстерень, стадіонів, виготовлення наочності, робота над озелененням території, благоустрою міста, села тощо. Частка власної праці перетворюється буквально на освітній простір школи, у «своє» для кожного учня й вчителя, заохочуючи цим до подальшої плідної й творчої праці, навчання й життя в ньому.

Важливою ланкою у цьому є органи учнівського самоврядування, які організують забезпечення чистоти й порядку в навчальних кабінетах, на пришкольній території, стадіонах, у басейнах, на майданчиках, у майстернях, звертають увагу на естетику інтер'єра: кольоровий та світловий клімат; раціональне розміщення обладнання, оптимальну кількість сучасних наочних засобів в інтер'єрі; економічне та естетичне обґрунтування розташування й конструювання навчальних місць учнів та вчителя; естетику технічних засобів навчання й контролю знань.

Система методів, форм естетичного виховання спрямована на формування естетичної освіченості, культури чуттєвого сприйняття, творчого потенціалу особистості, прагнення до самореалізації творчих якостей.

На цьому етапі дослідження доцільно побудувати систему зростання активної позиції підлітків в естетичній діяльності у створенні естетичного середовища. Система естетико-виховної роботи мала декілька напрямів: обговорення питань естетичного виховання підлітків на педагогічних радах та радах старшокласників; організація спільної роботи вчителів та учнів, вихователя та вихованців з естетичного оформлення класів, кабінетів, їх озеленення,

розроблення дизайну позаурочних аудиторій, навчальних майстерень, території поза школою, озеленення пришкольніх територій, створення місць відпочинку учнів тощо; актуалізація естетичного потенціалу навчальних занять, уроків, позаурочної діяльності; актуалізація естетичного потенціалу позашкільних занять, масових заходів; організація екскурсій у музеї, галереї, на виставки, відвідування театрів; проведення екскурсій на природу, визначними місцями рідного селища, міста; організація тематичних виставок, зустрічей з поетами, художниками, композиторами, письменниками; проведення конкурсів художньої творчості, майстерності; чергування по школі (підтримка чистоти й порядку), прибирання території; робота шкільної газети, радіо, телебачення тощо.

Важливу роль в естетичному вихованні підлітків відіграє вихователь, особистий приклад педагога, його організованість, лаконізм умовиводів, аргументацій, підчас неочікуваних доказів. Педагог, який любить свій предмет, за умови високої майстерності, передає учням своє ставлення до предмета. Все це пробуджує в учнів позитивні емоції, почуття радості, задоволення тощо. Зміст занять не буде здаватися нудним, а вивчення предмета стане взаємопов'язаним зі змістом виховної роботи.

Отже, побудуємо модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, подамо її у вигляді схеми (рис. 1).

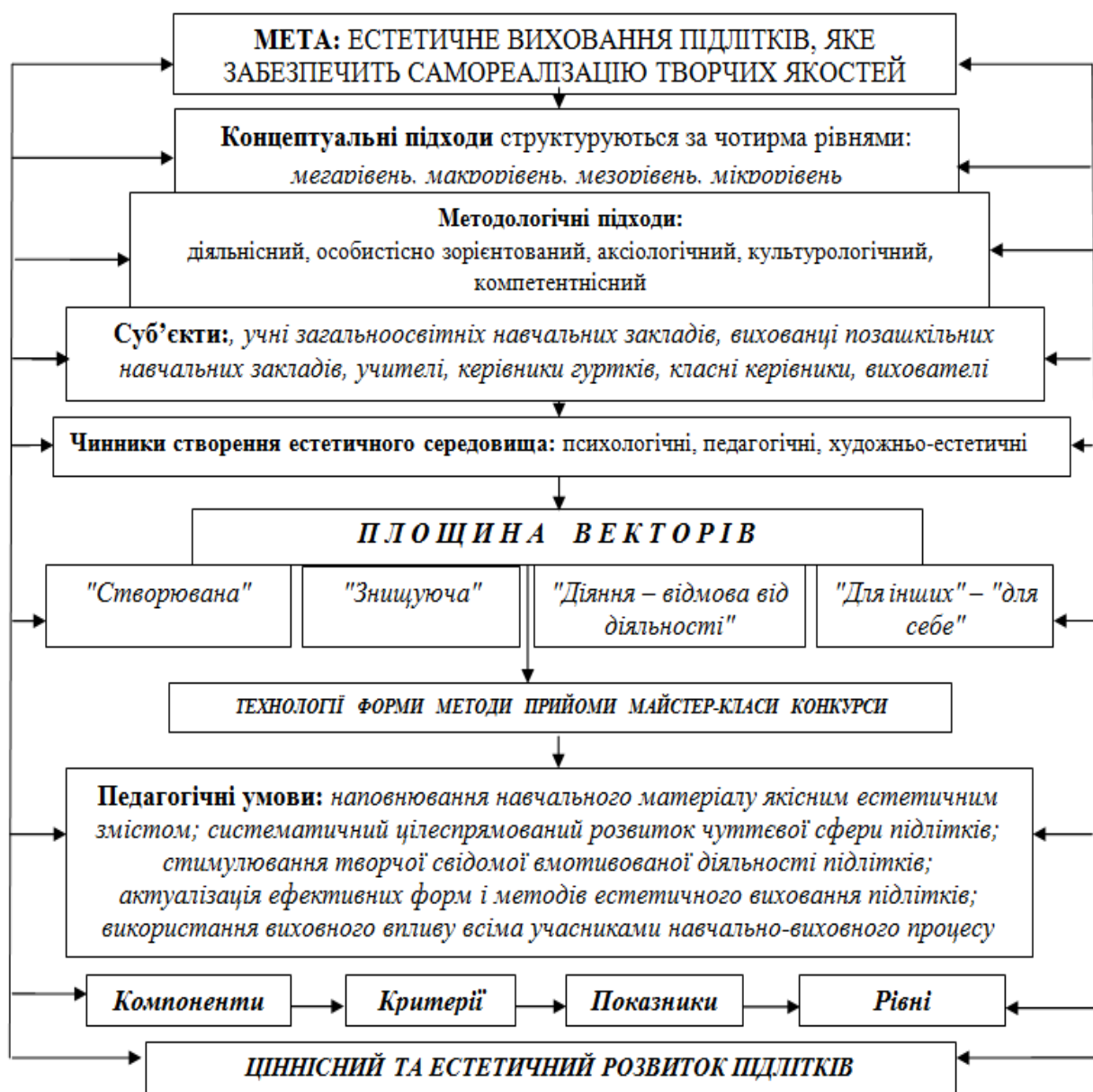

Рис. 1. Структурні складові багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

Підсумовуючи наведений вище огляд підходів до розуміння вказаних аспектів взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків та складових моделі, зазначимо, що для результативної роботи групи, потрібно структурувати діяльність учнів (вихованців) так, щоб вони були залучені до активної спільної діяльності та несли особисту відповідальність за дії кожного та власні дії.

Наведемо основні технології взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, які уможливають ефективне естетичне виховання підлітків.

По-перше, це *технологія інтегрованої мистецької освіти*, що дозволяє впливати на учнів загальноосвітніх навчальних закладів в успішному навчанні й вихованні підлітків. Л. М. Масол інтегрування в сучасній освіті трактує не лише як «дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках, а і як інноваційну педагогічну технологію» [4, с. 72].

Під час опанування дидактичного матеріалу за інтегративною технологією учень сприймає не один, а кілька потоків інформації, основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Кожний із цих потоків є базою для створення певних асоціацій. Дидактичний інструментарій здійснення інтегративних художньо-педагогічних технологій ґрунтується на методах і прийомах порівняння – встановлювання спільних і відмінних рис між різними художніми явищами та аналогії – пошуку часткової схожості між ними за допомогою виявлення й стимулювання образних асоціацій. Теоретичне обґрунтування художньо-інтегративних технологій дає змогу умовно поділити їх на три групи за одним провідним інтегратором або декількома визначальними: духовно-світоглядний вид інтеграції, що здійснюється на основі спільного для всіх видів мистецтв тематизму, пов'язаного з відображенням у мистецтві різних аспектів життя; естетико-мистецтвознавчий вид інтеграції, що здійснюється на основі введення споріднених для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, художньо-мовних, жанрових тощо; комплексний вид інтеграції, що передбачає одночасне поєднання декількох видів інтеграції, провідних інтеграторів із двох попередніх груп або ще й із додаванням до них інших [4, с. 72–73].

Зазначені види інтеграції реалізуються через систему творчих завдань інтегративного типу, що передбачають активізацію міжсенсорних образних асоціацій учнів у процесі сприйняття та художньо-творчої діяльності [4, с. 74]. З-поміж них найтиповішими є такі: графічно зобразити мелодійний рисунок, передати лініями характер руху мелодії (плавний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (вгору чи вниз), дібрати до мелодії відповідні за характером лінії-образи («лінія-пружинка», «лінія-хвиля», «лінія-зигзаг», «лінія-пунктир»); дібрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям; відобразити музичні ритми (дво-, три-, чотиридольні) або форми (дво-, тричастинні, варіації, рондо) в орнаментальних композиціях, зокрема аплікаціях; намалювати реалістичні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні тощо) – «візуальні розповіді» до програмних музичних творів, театральних вистав; відобразити розвиток музики, її форми в безпредметних кольорових композиціях – «візуальних варіаціях», «живописних рондо», в яких змінювати кольорову гаму (насиченість, контрастність) відповідно до змін у музиці; створити музичні образи – інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували героїв казки, персонажів сюжетної картини або портрета; створити мелодію (чи речитатив) до вірша або фрагмента літературного твору (за інтонаціями-підказками або в заданому жанрі, розмірі); відтворити характер танців у безпредметних композиціях; намалювати ілюстрації до дитячих казок; намалювати фрагменти мультфільму (розкадровка); передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характери героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики; «оживити» картину за допомогою пантоміми, міміки, жестів, рухів або розіграти уявний діалог за сюжетом картини (наприклад «натюрморт в особах», «розмова героїв парного портрета»); створити «театр костюму» – інсценізацію міні-оповідань про традиційний національний одяг, вишивки (у супроводі музики) [4, с. 73-74].

По-друге, технологія, що застосовується в позашкільному навчальному закладі – це *технологія «Пересувний навчальний заклад»*, яка використовується в позашкільній освіті, є прикладом інноваційного освітнього середовища для розвитку соціальної компетентності та

життєтворчості вихованців. «Пересувний позашкільний навчальний» заклад охоплює вихованців майже всіх навчально-виховних комплексів сільської місцевості. Ця технологія, методика навчання і виховання, на думку Г. П. Пустовіта, враховує всі основні складові навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу, а саме: мету, конкретні цілі, завдання позашкільної освіти, відповідну їм навчально-виховну діяльність педагога, навчально-пізнавальну, пошукову, дослідницьку, конструкторську діяльність та суспільно корисну, природоохоронну роботу учнів, здобуті ними знання, сформовані інтелектуальні та практичні уміння [5, с. 38].

Водночас класифікація методів навчання і виховання не є суто механічним поєднанням в одне ціле всіх напрацьованих сьогодні педагогічною наукою і практикою діяльності педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів методів навчання та виховання особистості, її структура характеризується гнучкістю та практичною доцільністю і разом з тим передбачає можливість доповнення чи вдосконалення. Важливим є врахування вікових, інтелектуальних і психологічних особливостей та специфіки формування емоційно-ціннісної сфери учня; завдань, спрямованих на формування вихованості учня як внутрішньої якості особистості, що поєднує в собі знання, інтелектуальні вміння, переконання й практичні навички із застосування здобутих знань як в індивідуальній, так і суспільно значущій колективній діяльності [5, с. 39].

По-третє, *технологія-проект «Дійти до кожного – зацікавити всіх»*, яка також використовується в позашкільній освіті й, ввібравши в себе основні постулати особистісно зорієнтованого навчання й виховання, «доходить» до кожного вихованця позашкільного навчального закладу.

Класифікацію методів навчання й виховання в системі позашкільної освіти наводить співавтор монографії Л. В. Тихенко, яка групує методи в навчальній, виховній та контрольній діяльності [5].

Так, у навчальній діяльності застосовують: *групу пізнавально-комунікативних методів*: словесні методи; наочні методи; група систематизувально-перетворювальних методів: аналітико-синтетичні методи; індуктивні й дедуктивні методи; методи порівняння, аналогії та формулювання гіпотези; репродуктивні методи; *групу навчально-перетворювальних методів*: методи мотивації і стимулювання; методи формування інтересу до навчання; методи формування почуття обов'язку і відповідальності за результати навчання; методи переконання; методи висунення чітких обґрунтованих і зрозумілих учням вимог до навчання та вправління у їх виконанні; методи позитивного прикладу; методи створення сприятливих умов для спілкування в процесі навчання; методи заохочення і покарання; активні (практичні) методи; метод вправ; лабораторний метод; практично-трудова метод; проблемно-пошукові методи; метод проблемного викладу; частково-пошуковий метод; дослідницький метод; методи творчої роботи; методи дидактичних ігор.

У виховній діяльності впроваджують: *групу мотиваційно-виховних методів*: методи мотивації – відповідальності особистості в навчально-практичній діяльності в соціокультурному, естетичному й соціоприродному середовищі, самоаналізу, самооцінки, роз'яснення, переконання, навіювання, рефлексії, турботи; *методи виховання*: методи всебічного впливу на особистість: бесіда, розповідь (лекція), дискусія, диспут, переконання, особистий приклад, вмовляння, роз'яснення, навіювання; методи формування досвіду моральної поведінки і діяльності особистості: педагогічна вимога, привчання, створення спеціальних виховних ситуацій, стимулювання морально-доцільної і соціально значущої поведінки та діяльності, заохочення, змагання, покарання [5, с. 39].

У контрольній діяльності: *група методів контролю і корекції*: методи контролю і самоконтролю; методи усного контролю; методи письмового контролю; методи міні-лабораторного контролю; методи машинного (комп'ютерного) контролю; методи самоконтролю [5, с. 39].

Взаємодія загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків відбувається в різноманітних формах: запрошення на майстер-класи, свята (календарні, традиційні) з метою залучення учнів до позашкільного навчального закладу;

ініціювання та проведення спільних конкурсів (вокальних, читців, «Паперові дива», «Вітальна листівка», «Різдвяний янгол», «Збережемо ялинку разом» та ін.); розроблення разом із учителями загальноосвітніх навчальних закладів положень, критеріїв та показників оцінювання різноманітних як професійних, так і учнівських конкурсів; співпраця з учителями; вивчення та аналіз програм художньо-естетичного профілю загальноосвітніх навчальних закладів для внесення коректив у планування роботи позашкільного навчального закладу; вивчення планів позакласної роботи, факультативної, гурткової роботи в школі з метою корегування планів позашкільних навчальних закладів; «Педагогічна майстерня» для учителів, які мають бажання підвищити свій професіоналізм з фаху; «Школа молодого вчителя», яку відвідують молоді вчителі для набуття власного досвіду та підвищення якості викладання предмета; проведення методичних об'єднань з педагогами-організаторами, які потім продовжують роботу із класними керівниками: це може бути робота з активом підлітків і старшокласників, бесіди, тренінги «Як бути активним?», «Як бути лідером?», «Розвиток власної творчості?»; «Батьківська школа», що створюється та проводиться для батьків як для реклами власних досягнень, так і досягнень дітей, залучення їх до позашкільного навчального закладу; довготривалі проекти з дітьми для розвитку підлітків, їх виховання тощо; бесіди, анкетування для виявлення творчих і обдарованих дітей, для подальшого розвитку їх творчих здібностей, для самореалізації вихованців, для їх акмеуспіху, бо якщо вони будуть успішними в гуртку, то стануть успішними і в житті; профорієнтаційна робота; «Центр дозвілля» – дозвілєва діяльність, яка відповідно до комплексних програм залучає дітей до змістовного дозвілля; музейна діяльність дітей та вчителів – пропаганда культури, залучення до національних, народних традицій, звичаїв, поширення нових знань, проведення експедиції «Герої Ельбрусу»; «Зірковий бал» – шанування лідерів учнівського самоврядування; шанування переможців учнівських предметних олімпіад; переможців МАН.

Безпосереднє керівництво формами взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів так званою масовою роботою позашкільного навчального закладу покладено на методиста позашкільного навчального закладу.

Поряд з цим підлітки можуть організовувати естетичне самовиховання. На цей процес впливатимуть характер підлітка; його темперамент, поведінку підлітка, комунікабельність; словниковий запас; знання, уміння, навички; упевненість у собі; зовнішній вигляд; спілкування в колі однолітків; естетичне сприйняття світу; віяння моди, свій стиль в одязі, зачісці тощо; бажання створювати предмети краси та дарувати цю красу іншим. Необхідно не лише навчити їх естетично-чуттєво реагувати на навколишній світ, але й пробудити потребу до перетворення згідно з естетичними нормами й ідеалами; постійно прагнути до майстерності.

Вихованці, які залучені до естетичного процесу, до будь-якого процесу створення краси, проектної діяльності, пошукової діяльності та ін., будуть проявляти любов до краси, її шанування, братимуть участь у майстер-класах «діти–дітям», урахуватимуть думки однолітків, цінуватимуть працю й твори мистецтва однолітків, матимуть зразок для наслідування (саме однолітків).

Проте у системі естетичного виховання підлітків не виявлені закономірності взаємодії із позашкільними закладами, не напрацьовані форми й методи їх спільної художньо-творчої роботи, тому пропонуємо організаційну модель взаємодії з естетичного виховання підлітків загальноосвітнього навчального закладу і шляхи її реалізації.

Естетичне виховання – один з основних напрямів навчально-виховної роботи Роменської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 5. Його організація в навчальному закладі здійснюється за трьома основними векторами – складовими навчально-виховного процесу: урочна діяльність; позаурочна діяльність; позашкільна робота. Складовими урочної діяльності є предмети навчального процесу, які відіграють головну роль в естетичному вихованні дітей та підлітків: музичне та образотворче мистецтво, художня культура, українська та зарубіжна література, історія, фізична культура та ін. Під час вивчення цих навчальних дисциплін учні отримують певну суму знань, які сприяють формуванню в них естетичної культури та художньо-естетичних смаків, пробуджують бажання не лише споглядати, а й власними руками творити прекрасне.

Творити прекрасне учням допомагають складові позаурочної діяльності. Це робота в гуртках та факультативах естетичного спрямування, у шкільному музейному комплексі (музеї народознавства, бойової слави, Книги та ноосфери), шкільній бібліотеці, спортивних секціях. Займаючись позаурочною діяльністю, діти мають можливість отримувати додаткові знання, розвивати свої естетичні смаки та здібності, удосконалювати практичні вміння, ділитися досвідом роботи з іншими, брати участь у виставках, презентаціях, конкурсах, майстер-класах тощо. Працюючи над організацією естетичного виховання учнів, школа тісно співпрацює із позашкільцями. Позашкільна діяльність міста представлена музичною, художньою студією, центром дитячої творчості, міським центром культури та дозвілля, центром позашкільної роботи, спортивною школою, дитячими церковними школами. Позашкільна діяльність не лише розвиває творчі здібності дітей, а й часто допомагає їм зробити вибір майбутньої діяльності, дає необхідні знання та підготовку для вступу до обраного навчального закладу, знайти та реалізувати себе в житті.

М. Лещенко згідно з завданнями заняття в позашкільному навчальному закладі, уроку в загальноосвітньому навчальному закладі виділяє чотири найбільш зручні групи стимулів творчої художньої діяльності: для зміцнення сенсорної чутливості; для розвитку уяви, пам'яті; для забезпечення знайомства учнів з різними художніми матеріалами; для сприяння оволодінню художньою технікою [6, с. 85].

Серед методів, способів діяльності до першої групи стимулів зараховуємо організацію виставок, природних матеріалів, фотографій, презентацій, уривків кінофільмів, музики тощо. До другої групи – словесні описи, фантастичні оповідання, квести, драматизації тощо. До третьої групи – наявність різноманітних художніх матеріалів, вибір техніки виконання, добір тла, кольорової гами тощо. До четвертої групи – педагогічний малюнок учителя, керівника гуртка, робота на пленері, на фледчаті тощо.

Реалізація багатовекторної моделі зумовила розроблення моделі самореалізації підлітків, розкриття творчих здібностей учнів та спрямованість їх до акмеусіху. Оскільки естетичне виховання підлітків відбувається у спілкуванні суб'єктів взаємодії, у ході інтеракції, ми побудували модель самореалізації творчих якостей підлітків у вигляді уявного телефону, адже телефон у житті людини є основним засобом комунікації (рис. 2).

Рис. 2. Модель самореалізації творчих якостей підлітків

Модель самореалізації творчих якостей підлітків, увібравши найкращі досягнення попередніх естетичних думок, становить багатогранну поліфонічну структуру й охоплює різні форми діяльності як підлітків-учнів загальноосвітніх навчальних закладів, так і вихованців-підлітків позашкільних навчальних закладів.

Серед форм та засобів активізації творчих якостей підлітків виділяємо:

- практичну творчу діяльність у різних видах, жанрах мистецтва;
- інноваційну діяльність (проведення квестів, розроблення проєктів тощо);
- участь у конкурсах дитячої та юнацької творчості;
- проведення очних і віртуальних екскурсій;
- участь у виставках дитячих творчих робіт;
- спілкування про мистецтво, збереження, відтворення, примноження культурної, естетичної та мистецької спадщини;
- дитяче журі;
- проведення майстер-класів з різних видів та жанрів мистецтва;
- проведення краєзнавчої, етнографічної, дослідної роботи;
- участь у виховних та масових заходах з естетичного виховання тощо.

Висновки. Багатовекторна модель відповідає меті: естетичне виховання підлітків, має забезпечити самореалізацію творчих якостей підлітків; ґрунтується на концептуальних основах, які структуруються за чотирма рівнями: мегарівень, макрорівень, мезорівень, мікрорівень; містить методологічні підходи: системний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, полісуб'єктний; відповідає чинникам створення естетичного середовища: психологічні, педагогічні, художньо-естетичні; структурується за площинами векторів «Створювана» – «Знищувальна», «Діяння – відмова від діяльності», «Для інших» – «для себе»; передбачає педагогічні умови; технології, форми, методи, прийоми, майстер-класи, конкурси; компоненти, критерії, показники; рівні естетичної вихованості підлітків. Результатом багатовекторної моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні є ціннісний та естетичний розвиток підлітків.

Вирішальним у естетичному вихованні є формування вміння створювати в класі, на занятті творчу атмосферу, адже обдаровану особистість, спрямовану на досягнення акмеуспіху, можна виховати тільки у позитивній обстановці.

Список використаних джерел

1. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень / О. В. Кустовська – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
2. Немов Р. С. Психология. – Кн. 1 : Общие основы психологии. [4-е изд.] / Р. С. Немов. – М. : Изд-во «ВЛАДОС», 2003. – 692 с.
3. Коротаева Е. В. Директор – учитель–ученик: пути взаимодействия [текст] / Е. В. Коротаева. – М. : Сентябрь, 2000. – 144 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна [та ін.]. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: [монографія]. – Кн. 2. / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : «Університетська книга», 2008. – 272 с.
6. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання / М. П. Лещенко. – 2-е вид., доп. – К. : Друкарня «Техсервіс», 1996. – 192 с.

Л. В. Серых

МНОГОВЕКТОРНАЯ МОДЕЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПОДРОСТКОВ

В статье раскрыты теоретико-методологические основы разработки многовекторной модели взаимодействия общеобразовательных и внешкольных учебных заведений в эстетическом воспитании подростков. Определены технологии, группы методов, форм, обеспечивающих эффективное эстетическое воспитание подростков благодаря обозначенному взаимодействию.

Ключевые слова: многовекторная модель, эстетическое воспитание, подростки, общеобразовательные, внешкольные учебные заведения, взаимодействие.

L. Syerykh

MULTI-VECTOR MODEL OF INTERACTING SECONDARY SCHOOLS AND AFTER-SCHOOL INSTITUTIONS IN TEENAGERS' AESTHETIC EDUCATION

The article reveals the theoretical and methodological basics for developing a multi-vector model of interacting secondary schools and after-school institutions in teenagers' aesthetic education. The technologies, methods, forms, providing an effective teenagers' aesthetic upbringing thanks to the mentioned interaction are defined.

Keywords: multi-vector model, aesthetic education, teenagers, secondary schools, after-school educational institutions, interaction.

УДК 371.487

А. В. Аносова

КУЛЬТУРА РОДИННИХ КОМУНІКАЦІЙ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто питання впливу культури родинних комунікацій на стан здоров'я членів сім'ї. Наведено критерії і показники фізичного, інтелектуального, морального, духовного складників індивідуального здоров'я. Окреслено напрями зміцнення вольового, емоційного, ментального імунітету крізь призму самопізнавальної діяльності в родині.

Ключові слова: культура родинних комунікацій, індивідуальне здоров'я, самопізнання, вольовий, емоційний, ментальний імунітет, розумно мислячий індивід.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими завданнями. Формування здорової особистості – завдання не лише загальнонаціонального, але й планетарного значення. Розуміння вагомості впливу родини на основні фактори здоров'я (спадковий, соціальний, медичний, екологічний) зараховує питання її повноцінного функціонування до пріоритетних. Будучи складною комунікативною системою, родина перебуває у постійному розвитку, позитивний вектор якого забезпечує саме рівень культури її комунікацій. Окрім цього актуальність розроблення науково-педагогічного супроводу процесу формування й підвищення рівня культури родинних комунікацій зумовлена надмірним зовнішнім тиском економічних, соціальних, інформаційних сфер на життя родини в цілому та кожного її члена зокрема, потребою впровадження у повсякденні родинні комунікації нових технологій самопізнання і саморозвитку з урахуванням ментальних та соціальних особливостей, потенціалу індивідуального ресурсу сил тих розумно мислячих індивідів, які свідомо проявляють готовність до творчої роботи із самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Одним із важливих чинників, що впливає на розвиток особистості, є внутрішньосімейне спілкування, завдяки якому відбувається активне функціонування сім'ї як соціального інституту в цілому, розвиток кожного його члена зокрема (Г. М. Андреева, І. Д. Бех, О. О. Бодальов, М. С. Каган, О. В. Киричук, О. О. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, А. В. Мудрик, В. М. Мясичев, Б. Д. Паригін та ін.). Гармонійні внутрішньосімейні комунікації є запорукою успішної реалізації однієї з найважливіших функцій сучасної сім'ї – задоволення потреби людини у сприйнятті, розумінні, підтримці, захищеності, емоційному комфорті, що досягається лише за умов належного рівня комунікацій у родині. Комунікаційним проблемам функціонування родини приділено увагу у наукових працях Ю. П. Азарова, Т. В. Андреевої, В. М. Дружиніна, Т. А. Кулікової, О. А. Морозової, О. Д. Мукаєвої, Л. М. Чукреевої тощо.

Формуванню культури міжособистісних взаємин на засадах самопізнання і самовдосконалення присвячено роботи М. Б. Євтуха, Т. В. Черкашиної, Е. А. Піньковської,